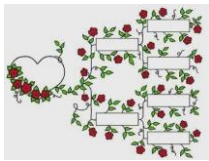

A PEDAGÓGUSOK PREVENCIÓS- ÉS SZEMÉLYISÉGFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI A HATÉKONYABB OKTATÁSI-NEVELÉSI FOLYAMAT ELŐSEGÍTÉSÉHEZ

Napjaink pedagógusai számtalan pedagógiai, nevelési, szemléletformálási kihívásnak vannak kitéve. A körülöttünk lévő világ is folyamatosan változik, és rendkívüli információ áradat zúdul mind a családra, mind az iskolára, diákra, pedagógusra, szülőre egyaránt. Ezeket a rendszereket nem lehet önmagukban látni és vizsgálni, a kölcsönös egymásra hatásukat a rendszerszemlélet segítségével lehet átfogni és értelmezni.

A jelen tanulmány is a rendszerszemléleti aspektusból kívánja megvilágítani a pedagógusok prevenciósi lehetőségeit a diákjaik saját családjukban keletkezett problémáik megértésében és kezelésében.

55

Mielőtt rátérnénk a rendszerszemléleti megközelítésre, a prevenció értelmezését érdemes szem előtt tartanunk. A szó eredeti jelentése: pre-venire: elébe menni a problémának. A problémafeltárás jelenlegi fokán gondolhatjuk, hogy az ún.

⁵³ Klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus, családterapeuta, pszichodráma-vezető

⁵⁴ KOROKNAI Zsolt illusztrációja: Családfa

⁵⁵ https://www.google.hu/search?site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1229&bih=857&q=Boldog+gyermek+a+csal%C3%A1d+an&oq=Boldog+gyermek+a+csal%C3%A1d+an&gs_l=img..3...5340.32601.0.33044.32.14.1.17.2.0.148.1813.0j13.13.0....0...1ac.1.64.img..18.14.1686.g5fy19ScbDM#imgre=b5qz4CAaPJDB8M%253A%3BN4vmwIXNoFz12M%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.boldog-gyermek.hu%252Fpic%252Fcsaladi_gyokerek_1.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.boldoggyermek.hu%252Fhirlevelek_2013_csaladi_gyokerek.html%3B420%3B315 (2015.05.05.)

devianciák, (drog, alkohol, dohányzás, játék-és internetfüggőség, stb.) valami helyett, valaminek a hiányaként, a személyiségben keletkezett űrt hivatottak kitölteni, s a személyiség számára valamilyen fontos dolgot helyettesítenek. Ha a „probléma létrejötté előtti elvet” tartjuk szem előtt, akkor a prevenciónak olyan tartalommal és ún. „helyettesítő” funkcióval kell rendelkeznie, olyan értéket kell hordoznia, hogy elősegítse a gyermekek, és családok életének gazdagabbá tételét.

Az általános rendszerszemlélet kimunkálása az osztrák származású Ludwig von Bertalanffynak nevéhez fűződik, és a 60-as években a családterápiák révén került be a pszichológiai és a pszichiátriai köztudatba.

A rendszerszemlélet szerint az egymással kapcsolatban lévő, egymás működését kölcsönösen befolyásoló elemek működési egységét tekintjük meghatározónak. Olyan tudományos paradigma, azaz ismereteket rendező elv a rendszerelmélet, amely a jelenségeket, tárgyakat, személyeket nem önmagukban, hanem egymással és környezetükkel összefüggésben tanulmányozza. A paradigma az egymással kölcsönhatásban lévő elemek bármely egységére alkalmazható. Foglalkozik a vizsgálat tárgyát képező egység szerkezetével, folyamataival, működésének szabályaival, az

összefüggések törvényszerűségeivel. A tartalmat a megfigyelés alatt álló jelenségek tulajdonságai, egymásra gyakorolt hatásai adják.¹

Ennek fényében egy-egy nevelési helyzet, vagy problematikus eset értelmezése nem lehetséges csak az un. lineáris kauzalitás (ok-okozati) elv alapján, hanem a differenciáltabb, cirkuláris megközelítés révén, amely szerint az „élő (nyitott) rendszer azt jelenti, hogy „értelmezni engedi a család hatását az egyén felett, a családi problémát vagy a családtag tünetét mint a rendszer zavarát értelmezi, s a terápiás (vagy pedagógiai) beavatkozást úgy tekinti, mint kísérletet a rendszer megváltoztatására, amely nyomán a tünet, a probléma, az egyéni családtag változása is bekövetkezik.”²

Fontos beszélnünk a ‘tünet’-ről, amelyet egy metaforának is felfoghatunk, mi szerint a tünet funkciója, „megoldás” egy bizonyos problémára. Mind szomatizációs értelemben (testi tünetek), mind pszichológiai (magatartásbeli problémák) szempontból gondolhatunk erre. A gyermekre, mint tünehordozóra tekinthetünk, ami módosíthatja a ‘rossz’ gyermekről alkotott eddigi látásmódunkat. Orvosi szempontból a tünet működési rendellenességre utal. Fejlődéstani értelemben a betegség kialakulásának azon folyamatára utal, amely nem vezethető vissza egyetlen okra. A tünetalakulást befolyásolja a kultúra, a nevelési elvek, a családi légkör és az adott személyiség.

Hogyan találkozunk a pedagógus az eddig leírt jelenségrendszerrel? Hogyan képes a pedagógus egyszerre megragadni a pedagógiát jellemző, az *általános* és *különös* kategóriáját úgy, hogy *kongruens és empatikus* tudjon maradni, hogy „a tanár számára a nevelési szituációban tudatosan hozzáférhetővé válják a tanuló érzés- és viszonyulásmódja, s egyszersmind saját érzései is átélhetővé és érthetővé váljanak számára. Képes-e arra odafigyelni a pedagógus, hogy mi megy végbe a tanulóban és önmagában?”³

A tanár fő munkaeszköze a személyisége. S mint minden munkaeszközt, így a saját személyiséget is szükséges művelni és karban tartani. A hatékony oktató-nevelő munkához nem elég, ha a pedagógus korszerű szakmai ismereteket ad át, „nélkülözhetetlenek bizonyos, a személyiségben gyökerező pedagógiai, pszichológiai készségek is” ... Ezek a következők: ‘bizalommal teli légkör megteremtésének képessége, kommunikációs ügyesség, gazdag és rugalmas viselkedésrepertoár, gyors helyzetfelismerés és konstruktív helyzetalkotás, erőszakmentes és kreatív konfliktusmegoldás, együttműködési képesség, pedagógiai helyzetek és jelenségek elemzésének képessége, a tanár mentális egészsége’.⁴

Milyen műhely nyújthat lehetőséget a pedagógusok személyiségének fejlesztésére, a hivatásszemélyiség kimunkálására? Az intézményes keretek különféle csoportmódszerek révén adhatnak módot a személyiségfejlesztésre, azonban saját személyes tapasztalatom szerint csak a *belső motivációból* táplálkozó önismeret nyújthat valódi segítséget, változást és szükség szerinti gyógyulást (pl. a kiégésből). Csépe Valéria professzorasszony az MTA főtitkárhelyettese ‘CSODÁ’-ról beszél, ha egy pedagógus sikeresen, motiváltan és örömmel végzi a munkáját.

¹ SZÉKELY I.: Kapcsolatokban létezőnk. Böszörményi-Nagy Iván kontextuális terápiájának rövid ismertetése. In: *Pszichoterápia* 2000/6 437.

² BUDA Béla(1999), Irányzatok és integráció a családterápiában. In: *Pszichiátria Hungarica*, 14 (6) 646.

³ BUGÁN Antal (1997), Pedagógia, pszichológia és társadalom In: A pedagógus hivatásszemélyisége, Kossuth Lajos Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet.

⁴ SALLAI Éva (1996), Tanulható-e a pedagógus mestersége? Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém. ⁶⁰ BUGÁN Antal, i.m.: 25-27.

A személyiségfejlesztésre, iskolai esetmegbeszélésekre, szupervízióra különösen hatékony módszer a pszichodráma. A módszer kimunkálója *Jakob Lévi Moreno* volt, aki Romániában született és bécsi orvosként vált ismertté. Barátja volt *Pethő Andrásnak*, a magyar pszichiáternek, a világhírű konduktív terápia kidolgozójának. Moreno kidolgozta a pszichodráma módszer klasszikus formáját, hangsúlyozta a módszer két nélkülözhetetlen kulcsfogalmát: spontaneitás és kreativitás. „A pszichodráma keretein belül formálódó csoport a résztvevők életének, úgynevezett nagy *szociális terének* a leképeződésévé válik. Ebben a térben a csoporttagok az őket foglalkoztató élethelyzeteiket, konfliktusaikat, krízishelyzeteiket újra átélhetik. Korrigálhatják azokat a helyzeteket, amire a mindennapi életben nincs lehetőségük. Ha pedagógiai helyzetre adaptáljuk a fenti állítást, akkor jól illusztrálhatjuk ezt a helyzetet egy Bugán Antaltól vett példával, amit dramatikusan akár cselekvésbe is át lehet fordítani, és a szerepcsere révén érdekes személyes tapasztalattal lehet gazdagabb a játékban résztvevő. „Egy serdülőkorban lévő tanuló normaszegő viselkedése például döntően magyarázható családon belüli krízishelyzettel, az autoritás krízisével is, így ‘szemtelenége’ nem személyesen és ‘direkt’ a pedagógusnak szól, hanem az autoritásnak. Viselkedése az iskolában az apjával való konfliktusának a folytatása. Ugyanez lehet közvetlen konfliktus is a tanár és a diák között. Hogyan dönti el ezt a pedagógus? Képes-e ebben saját szerepét, viszonyát megítélni? Hiszen az első vagy a második megoldás felvetés más-más megoldáshoz vezet. Egyik a szituáción kívüli okból, a másik a szituációból származtatható. De hasonló kettősség feltételezhető a pedagógus oldaláról is. Viselkedése lehet saját serdülő gyermekével való konfliktusának iskolai folytatása az adott tanulóval, s lehet eddigi kapcsolatuk valós helyzetén alapuló konfliktus, mely pl. intoleranciára készíti.”⁶⁰

A fenti taneset jól demonstrálja a *rendszerszemléletű* megközelítést is, hogy nem lehetséges a problémát csak egy szemszögből látni. Hasonló helyzetek csoportban való átmunkálása pedig a szerepcsere révén olyan többlet tapasztalatot, és szinte a zsigerekig ható élményt nyújthat, amely alapvetően megváltoztathatja az addig megélt probléma fókuszát.

Saját családterápiás és dramatikus munkám ötvözeteként pedig az ún. Genodráma módszerével (a rendszerszemlélet és dramatikus átdolgozás együttese révén) kiváló lehetőség nyílik a személyiség életében megnyilvánuló elakadások és családi örökségek transzgenerációs mintáinak a feltérképezésére, átmunkálására és az addigi maladaptív viselkedés korrekciójára. A csoportban megtapasztalt együttes élmény pedig valódi tükörként nyújthat segítséget az önismereti folyamathoz. József Atilla szavaival. „Hiába fürösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat.” **Irodalom**

BUDA Béla (1999), Irányzatok és integráció a családterápiában. In: *Pszichiátria Hungarica*, 14 (6)

BUGÁN Antal (1997), Pedagógia, pszichológia és társadalom In: *A pedagógus hivatásszemélyisége*, Kossuth Lajos Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet.

CSÜRÖS Csilla (2014), A jövő mindig az iskolapadban kezdődik. In: *Új Köznevelés*, (70) 4.

KONCZ Veronika (2010), Csak másban moshatod meg arcodat. A pszichodrámról. Beszélgetés Tóth Borbála pszichológussal, In: *Új Ember* (LXVI.) 47. 3249

MARLOK Zsuzsa - MARTOS Tamás (2006), Pedagógushivatás- személyiségfejlesztés, In: *Iskolakultúra*, 2

SALLAI Éva (1996), *Tanulható-e a pedagógus mestersége?* Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.

SZÉKELY Ilona, CSJ. (2003), *Tárgykapcsolat-elmélet családterápiában*. Animula Kiadó.

TÓTH Borbála (2006), *Családánk - sorsunk rejtett mintázata*. Kairosz Kiadó, Budapest.

TÓTH Borbála (2014), Genodráma - A családi mintázatok és örökségek dramatikus átmunkálásának lehetősége. In: *Pszichodráma Újság*, A Magyar Pszichodráma Egyesület folyóirata. 55-66.

Gyakoribb TERÁPIÁS⁵ BEAVATKOZÁSOK megnevezése, csoportosítása

1. Terápia általában
2. Család-pár és szexuálterápia
3. Csoportterápia
4. Dinamikus terápia
5. Élményterápia
6. Gyermekpszichoterápia
7. Hipnoterápia
8. Humanisztikus terápia
9. Individuálterápia
10. Integratív terápia
11. Kognitív-és viselkedésterápia
12. Művészetterápia
13. Nonverbális terápia
14. Pozitív terápia
15. Pszichoanalitikus terápia

⁵ <http://109.74.55.19/tananyagok/tananyagok/A%20habilit%C3%A1ci%C3%B3s-rehabilit%C3%A1ci%C3%B3s%20ter%C3%A1pi%C3%A1k%20elvei,%20c%C3%A9ljai%20%C3%A9s%20el%C3%A1r%C3%A1sai.pdf>

16.Pszichodráma

17.Pszichoszomatikus zavarok terápiája

18.Relaxáció és szimbólumterápia Autogén tréning

19.Pszichiátriai betegségek terápiája

Afázia terápiája

Agysérültek terápiája

Alvászavarok terápiája

Evészavarok terápiája

Depresszió (öngyilkosság) terápiája

Epilepszia terápiája

Neurotikus, stresszhez társuló és szomatoform zavarok terápiája

Szorongás, pánik terápiája

PTSD terápiája

Személyiségzavarok terápiája

Szenvedélybetegség, kényszer, hangulatzavarok terápiája

Szkizofrénia terápiája

20.Személyközpontú terápia

21.Transzperszonális terápia

22.Tranzakcióanalízis

23.Zene-, mozgás-és táncterápia